

Л. В. Плотка

аспірант кафедри обліку, оподаткування
та управління фінансово-економічною безпекою
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

СУТНІСТЬ ТА ЕЛЕМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У статті досліджується сутність та елементи державної соціальної політики. Обґрунтоване авторське визначення сутності поняття «соціальна політика». Визначено основні складники соціальної політики.

Ключові слова: держава, соціальна політика, державна соціальна політика, принципи державної соціальної політики.

Постановка проблеми. Перебуваючи у складних умовах (економічних, політичних, соціальних, воєнного конфлікту), Україна постала перед проблемою ефективності соціального захисту населення. Значна частина населення внаслідок різних причин перебуває за межею бідності. Держава не в змозі надати широкомасштабну допомогу всім категоріям населення, які опинилися в скрутному становищі. Ситуація, що склалася, диктує необхідність поетапної реорганізації системи соціального захисту населення з метою пріоритетної підтримки найменш захищених верств на виборчій, адресній основі. По суті, гостро стоїть питання про перерозподіл коштів, які направляються на соціальний захист населення, щоб їх вивільнену частину направити на допомогу людям, котрі опинилися в найбільш скрутному становищі. Такий стан вимагає особливої точності й виваженості у прийнятті рішень. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дослідження, направлені на розробку та реалізацію дієвої та ефективної політики соціального захисту та підтримку населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню визначення та ролі державної соціальної політики присвячували свої праці такі видатні вітчизняні та іноземні науковці: М. Бекер, Н. Волгін, О. Воронін, Т. Ганслі, А. Крупнік, І. Лавриненко, Е. Лібанова, С. Майбург, О. Палій, В. Скуратівський, Дж. Стюарт та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності й елементів державної соціальної політики на основі узагальнення підходів до її визначення.

Виклад основного матеріалу. Концептуальні засади державної соціальної політики

визначено в Конституції України, де у ст. 3 проголошується, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Також Конституцією України передбачено надання громадянам найважливіших гарантій і прав соціального характеру – на працю та її оплату (ст. 42, 43), на відпочинок (ст. 45), на житло (ст. 47), освіту (ст. 53), на охорону здоров'я та медичну допомогу (ст. 49, 50), на соціальний захист (ст. 46) та ін. [3]. Отже, найважливішим завданням, яке стоїть перед державою, є досягнення такого розвитку, вихідною і кінцевою метою якого було б забезпечення соціальних гарантій громадян, закладених у Конституції України, а також всіх їх різноманітних потреб та інтересів.

Зупинимось на визначенні трактування «соціальна політика». За сучасних умов категорію «соціальна політика» використовують не тільки вчені і практики. Це поняття є одним із поширених також у повсякденному житті та характеризує забезпеченість соціальних груп суспільства сприятливими соціальними умовами. Ведуться численні наукові дослідження в галузі соціальної політики, отже, існує велика кількість різноманітних поглядів на її трактування. До визначення поняття «соціальна політика» можна виділити декілька підходів, серед яких: діяльнісний; ідейний; сукупність заходів і програм.

Так, Дж. Стюарт трактує соціальну політику як сферу державної діяльності, відповідаль-

ну за створення системи соціального захисту та надання такого захисту, що включає соціальні послуги та виплати [9].

Н.А. Волгін трактує соціальну політику таким чином: «Соціальна політика – система (сукупність) заходів (дій, заходів), прийнятих її суб'єктами і спрямованих на підвищення рівня життя населення. Соціальна політика – це система взаємодій і взаємин соціальних груп із життєзабезпечення населення, зростання рівня та якості його життя» [2].

І. Лавриненко вважає, що соціальна політика – це така діяльність держави, яка направлена на забезпечення життя та відтворення нових поколінь, створення передумов для стабільності та розвитку суспільної системи і гідного життя людей [8].

Г. Лопушняк під державною соціальною політикою пропонує розуміти «багаторівневу і багатофункціональну систему, що зможе забезпечити соціальний і економічний розвиток країни шляхом активізації людського капіталу та максимальної реалізації його інноваційного потенціалу» [4].

О.Д. Воронін під соціальною політикою розуміє систему заходів, принципів, рішень, дій держави та інших суспільних суб'єктів, яка сформувалася у суспільстві на певному історичному етапі його розвитку і спрямована на забезпечення позитивних змін у соціальному просторі [1].

У.І. Моторнюк під соціальною політикою розуміє цілеспрямовану діяльність суб'єктів з метою забезпечення соціального захисту і створення умов для формування безпечного соціального середовища людини [5]. Це, на наш погляд, дуже вузьке трактування. Ми вважаємо, що у формуванні та реалізації соціальної політики необхідно здійснювати такі дії:

- дослідити і давати порівняльну оцінку реальної якості життя всіх соціальних верств і соціальних груп населення, а також якості життя суспільства загалом і в конкретні періоди часу;
- передбачати і прогнозувати можливі зміни стану цих соціальних спільнот під впливом реально діючих соціально-економічних і політичних чинників;
- розробляти, а за необхідності й коригувати програму дій щодо соціального розвитку суспільства (соціальної групи, регіону), виходячи з його економічного стану, можливостей.

Соціальна політика є цілеспрямованою і планомірною діяльністю державних і громадських інститутів щодо погодження інтересів

різних соціальних верств суспільства у сферах виробництва, розподілу і споживання матеріальних, соціальних і духовних благ. Отже, ми розуміємо під соціальною політикою сукупність основних принципів і систем заходів органів державної влади і місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення реалізації соціальних прав громадян.

Управління соціальним розвитком на будь-якому рівні територіальної організації є комплексом заходів із виявлення та вирішення соціальних проблем. Тобто управління соціальним розвитком зводиться до того чи іншого варіанту розробки та реалізації соціальної політики. Тому соціальну політику можна визначити і як діяльність суб'єктів управління різного рівня, спрямовану на управління соціальним розвитком суспільства. На загальнонаціональному рівні соціальна політика є одним із найважливіших напрямів внутрішньої політики держави, пов'язаним із відтворенням соціальних ресурсів і забезпеченням як стабільності соціальної системи, так і динамічності її розвитку.

Метою соціальної політики є регулювання відносин між суспільством і окремими соціальними суб'єктами, спільнотами, соціальними групами. Вона покликана вирішувати протиріччя між інтересами різних суб'єктів, між поточними і перспективними інтересами суспільства. Соціальна політика реалізується за допомогою соціальних заходів і здійснення соціальних програм, що проводяться державними, регіональними та місцевими органами, а також приватним бізнесом і деякими громадськими організаціями.

Основними принципами соціальної політики є:

- забезпечення громадянам соціальних прав, гарантованих Конституцією України;
- створення умов, що забезпечують громадянам можливості для покращення їх рівня життя власними зусиллями і засобами, а також за рахунок справедливого і раціонального використання національного багатства держави;
- узгодження основних напрямів реформування галузей соціальної сфери (охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства тощо) з динамікою реальних доходів населення;
- адресність державної соціальної допомоги;
- узгодження інтересів різних соціально-демографічних груп населення на основі розвитку системи соціального партнерства.

Головними складовими частинами соціальної політики є соціальні відносини, соціальні процеси та соціальні потреби.

Соціальна політика здійснюється в таких основних сферах соціальних відносин: оплати праці та трудових відносин, сприяння повній чи частковій зайнятості і допомоги безробітним; регулювання доходів і споживання товарів масового попиту; пенсійного забезпечення; соціального обслуговування; соціальної допомоги та надання адресної соціальної допомоги; обов'язкового соціального страхування; забезпечення житлом, комунальними і побутовими послугами; освіти і професійної підготовки; науки; охорони здоров'я; культури; фізичної культури, спорту і туризму; демографії, сім'ї, материнства, батьківства, дитинства та молоді; забезпечення екологічної безпеки; захисту соціальних прав громадян;

У сфері оплати праці соціальна політика передбачає:

- гарантування мінімального розміру оплати праці, що дозволяє громадянину утримувати себе і сім'ю (включаючи дітей);

- соціально справедливе співвідношення рівнів оплати праці і доходів від власності та підприємницької діяльності.

- У сфері охорони праці соціальна політика передбачає:

- забезпечення безпеки праці та контролю за дотриманням правил охорони праці;

- організацію і підтримку обов'язкового страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

У сфері соціального партнерства соціальна політика спрямована на організацію державою рівноправного співробітництва між об'єднаннями роботодавців і професійними спілками, між роботодавцями і працівниками.

У сфері забезпечення допомоги безробітним соціальна політика передбачає:

- ефективне функціонування системи обов'язкового страхування на випадок безробіття;

- надання допомоги у пошуку нових робочих місць і організацію громадських робіт;

- організацію системи перепідготовки та перенавчання осіб, які втратили роботу;

- надання допомоги сім'ям безробітних.

У сфері регулювання доходів соціальна політика передбачає забезпечення:

- регулювання економічно обґрунтованих співвідношень рівнів заробітної плати, підприємницького доходу і доходів від власності;

- підвищення реальних доходів населення.

У сфері споживання товарів масового попиту соціальна політика спрямована на забезпечення доступності для громадян із низькими доходами «соціальних» продуктів харчування та непродовольчих товарів, які входять до складу споживчого кошика.

У сфері пенсійного забезпечення соціальна політика передбачає:

- здійснення комплексу заходів, що забезпечують реалізацію різними категоріями громадян наданого їм пенсійним законодавством права вибору видів пенсійного забезпечення;

- встановлення і забезпечення виплати мінімального розміру державних соціальних пенсій;

- встановлення порядку і здійснення індексації пенсій у разі перевищення певного рівня (порогу) інфляції;

- здійснення заходів, що забезпечують повноту і своєчасність виплат пенсій;

- встановлення віку, після досягнення якого громадянам надається право виходу на пенсію.

У сфері соціального обслуговування соціальна політика передбачає надання соціальними службами комплексу соціально-побутових, соціально-медичних та інших послуг одиноким, інвалідам, людям похилого віку та іншим громадянам, котрі потрапили у важку життєву ситуацію, проведення їх соціальної адаптації та реабілітації.

У сфері соціальної допомоги й адресної соціальної допомоги соціальна політика передбачає:

- надання комплексу послуг щодо соціальної підтримки інвалідів, ветеранів, багатодітних сімей, громадян похилого віку та інших малозабезпечених громадян;

- надання державою матеріальної підтримки громадянам, які потрапили у важку життєву ситуацію.

У сфері обов'язкового соціального страхування соціальна політика передбачає створення правових і економічних умов для обов'язкового страхування соціальних ризиків, забезпечення фінансової стійкості системи соціального страхування.

У сфері забезпечення житлом, комунальними і побутовими послугами соціальна політика передбачає:

- забезпечення громадянам умов для реалізації їх конституційного права на житло відповідно до чинних норм;

- надання громадянам можливостей отримання необхідного комплексу житлово-комунальних послуг, з оплатою їх за доступними тарифами;

- встановлення державних соціальних стандартів, які регламентують граничну частку витрат громадян на оплату житла та комунальних послуг, перевищення яких дає право на отримання житлової субсидії;

- встановлення порядку, за якого збільшення частки витрат громадян на оплату житла та комунальних послуг допускається за умов відповідного підвищення їх зарплати і (або) пенсії;

- забезпечення умов для розвитку системи побутового обслуговування населення.

У сфері освіти і професійної підготовки соціальна політика передбачає:

- прийняття національної доктрини освіти в країні;

- прийняття в законодавчому порядку і реалізацію Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, інклюзивної, професійно-технічної, вищої освіти, післядипломної);

- визначення системи державних і соціальних гарантій особам, котрі навчаються, а також соціальної підтримки працівникам освітніх закладів;

- забезпечення кадрами системи освітніх установ;

- створення і державну підтримку шкіл для особливо обдарованих дітей і молоді.

- У сфері науки соціальна політика передбачає:

- визначення комплексу заходів щодо вдосконалення матеріального стимулу праці науковців (включаючи наукові підрозділи закладів вищої освіти);

- встановлення заробітної плати в розмірі, кратному величині середньої заробітної плати в країні;

- визначення комплексу заходів щодо поліпшення пенсійного забезпечення наукових працівників (включаючи наукові підрозділи закладів вищої освіти);

- створення комплексних наукових центрів, покращення їх соціальної інфраструктури.

У галузі охорони здоров'я соціальна політика передбачає:

- надання державними і муніципальними медичними установами всім громадянам безкоштовного медичного обслуговування;

- доступність і безоплатність надання життєво важливих лікарських препаратів для інвалідів, ветеранів та інших категорій громадян відповідно до чинного законодавства;

- організацію оздоровчого відпочинку дітей під час шкільних канікул з покриттям основної частини витрат за рахунок підприємств і організацій та за рахунок бюджетних коштів.

У галузі культури соціальна політика передбачає забезпечення:

- збереження і примноження національних культурних цінностей;

- бюджетного фінансування мережі державних і муніципальних музеїв, театрів, виставок, будинків культури та клубів;

- доступності залучення громадян, а також дітей і учнівської молоді до: занять мистецтвом, національних культурних цінностей і творів мистецтва.

У сфері фізичної культури, спорту і туризму соціальна політика передбачає:

- розробку і реалізацію державних програм розвитку мережі загальнодоступних державних і муніципальних установ фізичної культури, спорту і туризму;

- підтримку організацій фізичної культури і спорту, що надають послуги з наданням пільг громадянам із низькими доходами, дітям і молоді.

У сфері демографії, сім'ї, материнства, батьківства, дитинства, молоді соціальна політика передбачає забезпечення:

- соціального, правового й економічного захисту сім'ї з метою забезпечення її всебічного розвитку (включаючи заохочення зростання народжуваності);

- матеріальної підтримки молодих і багатодітних сімей;

- всебічного фізичного, інтелектуального та духовного розвитку дітей і молоді;

- соціальної допомоги неповним сім'ям із низькими доходами;

- соціальної допомоги дітям, які залишилися без піклування батьків;

- надання соціальної допомоги дітям-інвалідам.

У сфері забезпечення екологічної безпеки соціальна політика передбачає:

- організацію системи спостереження і контролю за станом навколишнього середовища;

- створення умов, що забезпечують отримання громадянами об'єктивної інформації про стан навколишнього середовища;

– встановлення гранично допустимих норм забруднення навколишнього середовища і контроль за недопущенням їх перевищення;

– визначення порядку відшкодування громадянам шкоди, завданої їх здоров'ю та (або) майну внаслідок порушень правил забезпечення екологічної безпеки;

– розробку системи заходів щодо попередження (припинення) порушень правил забезпечення екологічної безпеки.

У сфері захисту соціальних прав громадян соціальна політика передбачає:

– створення умов для отримання громадянами достовірної інформації про чинне законодавство та інші нормативно-правові акти з питань захисту їх соціальних прав;

– державний і громадський захист соціальних прав громадян.

Регулювання відносин у галузі соціальної політики є предметом спільного ведення органів державної та регіональної влади України й органів місцевого самоврядування.

До відання органів державної влади у соціальній сфері відповідно до чинного законодавства відносять:

– забезпечення основ і загального порядку правового регулювання галузі соціальної політики, а також у галузях соціальної сфери;

– забезпечення соціальних гарантій на основі удосконалення системи соціальних стандартів і пільг;

– законодавче встановлення категорій громадян, які потребують державної соціальної допомоги, та порядку її надання в різних формах (у вигляді виплат, податкових, цінкових та інших пільг, субсидій і компенсацій);

– організацію та участь в управлінні системою обов'язкового соціального страхування;

– розробку і затвердження державних соціальних стандартів

– удосконалення системи пенсійного забезпечення, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку недержавної системи пенсійного страхування;

– забезпечення розміру соціальних виплат, які є основним джерелом доходів, на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, удосконалення системи підтримки соціально незахищених верств населення та ін. [6]

Висновки і пропозиції. Соціальна політика реалізується за допомогою соціальних заходів і здійснення соціальних програм, що проводять-

ся державними, регіональними та місцевими органами, а також приватним бізнесом і деякими громадськими організаціями.

Ефективність соціальної політики та реалізації державою покладених на неї соціальних функцій тісно пов'язана з реалізацією економічної політики та її економічним розвитком. Основне завдання держави полягає в узгодженні соціальних та економічних пріоритетів у межах однієї соціально-економічної політики. Метою соціальної політики є регулювання відносин між суспільством і окремими соціальними суб'єктами, спільнотами, соціальними групами. Вона покликана вирішувати протиріччя між інтересами різних суб'єктів, між поточними і перспективними інтересами суспільства.

Список використаної літератури:

1. Воронін О.Д. Завдання і можливості соціальної політики на сучасному етапі демократичних реформ в Україні. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2004. Вип. 5. С. 316–324.
2. Гриненко А., Кожан Т. Соціальний захист і боротьба з бідністю за умов переходу до ринку. *Україна: Аспекти праці*. 1997. № 5. С. 47–49.
3. Конституція України станом на 21 лютого 2019 р. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 05.04.2019).
4. Лопушняк Г. Соціальна політика як визначальний напрям внутрішньої політики держави. *Вісник Національної академії державного управління*. С. 244–251. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-2-34.pdf> (дата звернення: 05.04.2019).
5. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 23–26.
6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 08 липня 2018 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 05.04.2019).
7. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні до 2021 року : Указ Президента України. 25 червня 2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 05.04.2019).
8. Токарський Т. Еволюція теорії соціальної політики. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 1 (50). С. 42–50.
9. The Blackwell Encyclopedia of Social Work / ed. by Davies M. Oxford : Blackwell Publishers, 2000. 480 p

Плотка Л. В. Суть и элементы государственной социальной политики государства

В статье исследуется сущность и элементы государственной социальной политики. Обоснованно авторское определение сущности понятия «социальная политика». Определены основные составляющие социальной политики.

Ключевые слова: государство, социальная политика, государственная социальная политика, принципы государственной социальной политики.

Plotka L. V. Content and elements of the state social policy

The article explores the content and elements of state social policy. The author's definition of the essence of the concept of "social policy" is substantiated. The basic components of social policy are determined.

Key words: state, social policy, state social policy, principles of state social policy.